

Slovenská Strana demokratické levice a její politická transformace

LUBOMÍR KOPEČEK

Fenomén „sociáldemokratizace“ komunistických stran bývalého východního bloku se stal jedním z nejzajímavějších jevů, které s sebou přinesly systémové změny konce 80. a začátku 90. let. Dá se říci, že v rámci výzkumu politických stran šlo o fenomén zcela nový, ke kterému se velice těžko hledají analogie. Tento článek se zaměřuje na popis transformace Komunistické strany Slovenska (KSS) na Stranu demokratické levice (SDL). Transformace, která skončila jen s relativním úspěchem. Relativním proto, že nově vytvořený subjekt (SDL) se nestal, na rozdíl od polských, maďarských či třeba litevských postkomunistů, hlavním pólem levé části slovenského politického spektra.¹ Mimo to lze mít pochybnosti, zda straně nehrozí nebezpečí jisté politické regrese. Důvodem těchto pochybností je dnešní stav SDL, kdy se strana nachází v hluboké politické krizi.

Samotný průběh transformace SDL je v textu rozdělen na několik etap. Při periodizaci ale vzniká jeden problém. Zatímco začátek transformace strany lze bez větších diskusí stanovit na konec roku 1989, je velice sporné kde a zda (už) vůbec lze určit konec. Někdy uváděný rok 1996 je značně problematický, protože zatím nelze jednoznačně zodpovědět otázku, jestli je dnes možné považovat SDE za sociálnědemokratickou stranu. Anž by bylo předjímano řešení tohoto problému (podrobněji se tomu věnuje závěr), vychází periodizace z dělení na čtyři časové úseky. První se věnuje úvodní etapě transformace (od roku 1989 do konce roku 1991), kdy byla postupně nahrazena stará KSS novou značkou SDE. Druhá etapa se věnuje postupnému prolomení politické izolace, v níž se strana nacházela a důležitým volbám v letech 1992 a 1994. Třetí etapa je ukončena přelomovým sjezdem SDE na jaře 1996, kdy došlo pro budoucnost strany k zásadní výměně na postu předsedy. Poslední etapa se věnuje vývoji strany mezi lety 1996–2001.

1. Od KSS k SDL (1989–1991)

V prvních dnech po 17. listopadu 1989 zůstalo vedení KSS naprosto neschopné reagovat na vývoj událostí. Léta vypěstovaný návyk vyčkávat na pokyny z Prahy, které ale nyní nedokázaly řešit vzniklou situaci, se ukázal pro vedení slovenských komunistů osudový. 25. listopadu 1989 bylo zveřejněno programové prohlášení Veřejnosti proti násilí (VPN), kde se mimo jiné objevily i požadavky na zrušení ústavně zakotvené vedoucí úlohy KSČ a vypsání svobodných voleb. Ústřední výbor (ÚV) KSS, který se mimořádně sešel 26. listopadu 1989, přijal pod tlakem opatření, které fakticky vyjadřovalo souhlas s ukončením mocenského monopolu strany. Vedení strany v čele s prvním tajemníkem Ignácem Janákem ovšem kategoricky nesouhlasilo, aby odstoupilo. Janák ve svém vystoupení naopak prohlásil, že „úlohou dne je zabránit hospodářskému

a sociálnímu rozvratu" a žádal „vypracování Platformy ÚV KSS pro revoluční obnovu strany a vyvedení společnosti z krize".²

Tlak na vedení strany, tj. Předsednictvo a Sekretariát ÚV, ale rychle silil. Za situace, kdy ztratilo jakoukoliv kontrolu nad často nepřehlednou situací, je ÚV KSS 6. prosince 1989 přiměl k odstoupení. Současně vznikl na zasedání ÚV KSS Akční výbor. Ten převzal řízení strany do mimořádného sjezdu. Jedním z prvních kroků Akčního výboru bylo označení normalizačního dokumentu „Poučení z krizového vývoje" za neplatný.

Výhodou lidí, kteří Akční výbor tvořili, bylo, že se dokázali rychle orientovat a reagovat na měnící se situaci. Složení Akčního výboru bylo v mnoha ohledech velmi zajímavé. Vedle reformně orientovaných lidí z bratislavského Ústavu marxismu-leninismu Petera Weissse, Pavola Kanise či samotného (kontroverzního) šéfa tohoto ústavu Viliama Plevzy tu nechyběl třeba dnešní slovenský prezident Rudolf Schuster, tehdejší ministr spravedlnosti a pozdější dlouholetý předseda slovenského ústavního soudu Milan Čič či třeba spisovatel Vladimír Mináč nebo sportovec (a později dlouholetý poslanec za SDL) Josef Pribilinec.³ Teprve od vzniku tohoto orgánu se dá hovořit o tom, že reformátoři pronikli i do vedení strany. Akční výbor souhlasil se změnami v mocenských strukturách (vláda, parlament) tak, jak je navrhovala VPN. Pokusil se přitom při personálních změnách prosadit místo odvolávaných osob některé reformně naladěné komunisty. Limity tehdejších názorů lidí, kteří ho tvořili, ovšem zcela jasně vyjadřuje Akční program KSS, jenž Akční výbor předložil mimořádnému sjezdu strany. V něm se (vedle řady reformních kroků reagujících na stávající společenskou situaci) předpokládal návrat ke „zkušenostem z let 1945–48" a bylo zde vysloveno „ocenění činnosti Lidových milic".⁴ Pokud bychom jej ovšem srovnali s obdobným dokumentem přijatým na sjezdu KSČ 20.–21. 12 1989, měl přece jen mnohem reformnější povahu. Akční program byl schválen mimořádným sjezdem KSS a stal se východiskem pro první měsíce v nových podmínkách.

Mimořádný sjezd KSS se sešel 17. prosince 1989 a do značné míry odrážel nejasnosti, které panovaly okolo budoucí orientace strany. Myšlenka na „sociáldemokratizaci" strany se prakticky vůbec neobjevila. V diskusi zazněly sice výzvy k odsouzení okupace Československa v roce 1968, vyjádření podpory A. Dubčekovi, ale návrh na všeobecnou bezvýjimečnou rehabilitaci členů strany vyloučených v éře normalizace u delegátů neprošel. Stejně tak dopadl návrh na změnu názvu strany, který byl drtivou většinou zamítnut. Dokonce i Weiss na sjezdu mluvil jak o „moderní levicové straně evropského typu", tak o potřebě „obnovy ideologické totožnosti strany zbavené všech projevů stalinismu". To se dalo vykládat možná jako volání po návratu k ideálům pražského jara, ale rozhodně ne jako vyjádření budoucí orientace strany směrem k sociální demokracii.

Zástupce Demokratického fóra komunistů – DFK (platformy, jež se po listopadu vytvořila uvnitř KSS) prezentoval postoj této organizace tak, že právě ona se má stát nástrojem, jenž dotlačí komunistickou stranu k transformaci do nové demokratické podoby. Ani DFK ovšem neusilovala, jak to zcela jasně vyplývalo z jejích prohlášení, o transformaci strany na sociálně-demokratický subjekt. Navíc DFK se záhy po sjezdu rozštěpila a v transformaci KSS nesehrála žádnou významnější úlohu. Organizace Obroda, kterou vytvořila skupina po roce 1968 vyloučených členů strany, se potom orientovala na spolupráci s VPN. Ani její působení tedy nemělo pro proměnu strany větší význam.

Pro budoucí transformaci KSS se nakonec jako nejdůležitější ukázala volba personálně téměř zcela nového Ústředního výboru. Průměrný věk jeho členů byl 35 let. Ústřední výbor

zvolil na svém prvním zasedání 11-členný Výkonný výbor (VV ÚV KSS), který tvořili lidé rozhodnutí stranu co nejrychleji reformovat (byť zatím nebylo přesně jasné jak). Jeho členové (ze známějších Weiss, Kanis, Milan Ftáčnik, Jozef Oleja) později tvořili stranickou špičku SDL.

Nové Weissovo vedení KSS rozběhlo od začátku roku 1990 (pod heslem „obroda KSS") rozsáhlé čistky ve straně namířené proti zkompromitovaným členům strany. Nezanedbatelným úspěchem bylo dále rychlé přizpůsobení stranických struktur změněným podmínkám (zrušení organizací strany na pracovištích a jejich částečné přenesení mimo podniky, zeštíhlení stranického aparátu atd.). Navíc vedení zahájilo evoluční pohyb směrem od staré ideové výzbroje strany k nové programatice. V projevu z konce února 1990 Weiss prohlásil: strana se „(...) nevzdává marxistických inspirací". Vedle toho ale usiluje o „navázání na tradice sociálně-demokratického a revolučního dělnického hnutí (...) a na celé západoevropské socialistické hnutí".⁵ V praktické politice se nové vedení snažilo dostat stranu z politické defenzivy, ve které se nacházela od listopadu 1989. Prezentovala ji jako obránce lidí, kteří byli z důvodu svého členství v komunistické straně nespravedlivě postiženi kádrovými změnami, ať ve sféře politické či ekonomické. Stylizování se do role obránce všech po listopadu nespravedlivě postihnutých bylo doplněné o vyjadřování obav z nastolení nového mocenského monopolu VPN.

KSS byla v první polovině roku 1990 bez právní subjektivity a působila jako součást KSČ. Právní základ pro její existenci tvořil tzv. „malý" zákon o politických stranách č. 15/1990 Sb. Za již existující politickou stranu (s právní subjektivitou) se podle něj považovala Komunistická strana Československa. Zákon tak umožňoval legální činnost KSS na bázi KSČ (aniž ji ovšem považoval za právnickou osobu). Současně byl právním uznáním legitimacy komunistické strany.⁶

Tendence „znormálnit" existující asymetrický vztah v rámci KSČ, kdy KSS byla fakticky stále územní organizací KSČ, měla vliv na založení Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM). (KSČ byla formálně zachována jako zastřešující politická formace KSČM a KSS.) Ústavující sjezd KSČM se sešel 31. března 1990. V prvních demokratických parlamentních volbách v červnu 1990 kandidovala KSS jako součást KSČ. Důraz na autonomii v rámci KSČ ovšem slovenští komunisté neprojevovali jen volebním programem, jenž přímo v názvu zdůrazňoval svébytnost KSS („Volební program Komunistické strany Slovenska jako samostatné součásti KSČ"), ale i dalším volebním dokumentem nazvaným „Kdo jsme a kam směřujeme". V něm se strana hlásila ke změně struktury KSČ tak, aby „KSS a KSČM vystupovaly jako samostatné národní politické síly".⁷

Ve volebním programu položila KSS důraz na sociální spravedlnost, svobodu, demokracii, mír a solidaritu. V dalším volebním dokumentu „Kdo jsme a kam směřujeme" se KSS označuje za „národní politickou sílu levicové orientace". Pouze jednou se tento dokument odvolává na Marxe, jinak se v něm vícekrát zmiňuje občanská společnost, budování právního a demokratického státu a sociální tržní hospodářství. KSS tak tímto programem udělala po formální stránce významný krok k ideové reformě strany. Vedení KSS se rovněž snažilo před volbami apelovat na nutnost spolupráce levicových sil, nicméně bezúspěšně. Od listopadu 1989 uplynula příliš krátká doba, aby tato výzva našla odezvu.

Volební výsledek KSS v roce 1990 byl nakonec na velmi slušné úrovni 13,3 % hlasů (22 mandátů), získaných při volbách do slovenského parlamentu (v komunálních volbách na podzim 1990 dosáhla strana prakticky shodného výsledku – 13,6%). Obsadila tak čtvrté místo

za VPN, Křesťanskodemokratickým hnutím (KDH) a Slovenskou národní stranou (SNS). Vzhledem k tomu, že „historičtí“ sociální demokraté (do voleb šli pod názvem Sociálnědemokratická strana Slovenska – SDSS) volební klauzuli nepřekročili, stala se KSS nejvýznamnější politickou stranou slovenské levice.⁸ K tomu přispěl i ten fakt, že členové Obrody, kteří šli do voleb zpravidla na kandidátce VPN, byli v rámci tohoto hnutí příliš slabí na to, aby dokázali ovládnout hnutí a směřovat ho výrazně doleva.

Po parlamentních volbách působila KSS v opozici, přičemž Weissovo vedení začalo pracovat na přípravě definitivní změny orientace strany. Nezanedbatelné přitom bylo, že se výrazně zintenzívnily styky vedení KSS jak s polskými a maďarskými postkomunisty, tak se západními sociálními demokraty (především formou cest čelných představitelů SDE do zahraničí). V červenci 1990 klesl počet členů strany na 194 tisíc, tj. zhruba 40% oproti předlistopadovému stavu. Vedle vyloučených šlo především o lidi, kteří neměli zájem dále se ve straně angažovat. „Zesřtíhlení“ strany přitom bylo v souladu s Weissovými záměry, protože to usnadňovalo politickou transformaci strany.

1. 1 Reformátoři versus konzervativci

V létě 1990 se už viditelně vyprofiloval směr, kterým vedení stranu směřovalo. Na srpnovém zasedání ÚV KSS Weiss jasně prohlásil, že strana by se měla jasně rozhodnout, zda bude „*inklinovat ke spolupráci se Socialistickou internacionálou nebo zůstane v zajetí starého stalinického sektářství a nepřátelského postoje k sociální demokracii*“.

V této době se už zcela jasně projevovala existence různých proudů ve straně. Ty se krystalizovaly už delší dobu, s ohledem na parlamentní volby ale jejich rozpory byly tlumeny. V září 1990 se v deníku KSS Pravda objevily programové dokumenty dvou stranických platform, které měly rozdílné představy o dalším směřování strany. „Platforma socialistické orientace“, která byla spojena s Weissovým reformním vedením, chápala 17. listopad jako „*dovršení neúspěšnosti a bezperspektivnosti komunistické strany a důkaz selhání jejich organizačních a ideových principů*“. Odmítala revoluční teror a diktaturu proletariátu a označila komunistickou obnovu KSS za nemožnou. Naopak „Platforma komunistické obnovy KSS“ odmítala změnu názvu strany, hlásila se „*k dosaženým pozitivům budování socialismu umožněným únorem 1948*“. Rovněž tak se stavěla proti „*zatlačování marxisticko-leninských proudů ve straně do pozadí*“. Dále prohlašovala, že usiluje o to, aby se „*rozhodující silou v politice a ekonomice nestala moc kapitálu, především zahraničního, aby nevznikaly takové vlastnické vztahy, které by umožňovaly vykořisťování*“.⁹ Fakticky tak žádala zabetonování strany na pozicích zastávaných před listopadem 1989. Na skutečnost, že Weissovo vedení přistoupilo k vylučování zvláště zkompromitovaných členů, platforma reagovala ostře odmítavě.

Velice rychle se ovšem ukázala převaha reformě orientovaného křídla ve straně, kterému se podařilo na konferencích, volících delegáty na sjezd strany, prosadit své kandidáty. Na sjezdu strany v říjnu 1990 v Prešově, jenž probíhal ve velmi emotivní atmosféře, vedení strany prosadilo nový program, znovuzvolení Weisse do čela strany a symbolické pozměnění názvu strany na Komunistickou stranu Slovenska – Stranu demokratické levice (KSS – SDE), s tím, že ÚV později rozhodne o vyškrtnutí první části názvu. „Sociálnědemokraticky“ naladěné křídlo mělo značnou převahu, o čemž svědčí fakt, že v boji o vedení strany zůstali nakonec jen dva kandidáti – Weiss a Kanis.

V následujících měsících pokračoval ve vedení ve vyostřené podobě spor mezi reformisty a konzervativci. Weissovi reformisté se rozhodli rychle využít příznivého složení ÚV, v němž měli převahu. 26. ledna 1991 se sešlo jednání tohoto orgánu. Pro náš účel je velmi zajímavá argumentace, kterou Weiss použil na tomto zasedání při obhajobě ukončení existence KSS. V mnoha ohledech to demonstruje strategii, na níž se začala nová strana – SDE – profilovat a získávat voliče. Weiss mluvil o tom, že je třeba správně pochopit reálnou situaci, ve které se nachází nejen strana, ale i celá společnost. Položil důraz na klíčovou roli strany při obhajobě zájmů občanů proti „*divokému kapitalismu*“. „*Scénář ekonomické reformy, který je návratem ke kapitalismu a ostrý nástup pravice si vyžaduje sjednocení levé části politického spektra. Před stranou je úkol budovat její občanský profil a ne ji tvořit jako bojovou organizaci*“ řekl doslova.¹⁰ Weiss tím vyjádřil zájem na úzké kooperaci s ostatními levicovými stranami (tj. především se sociálními demokraty). Správně přitom odhadl, že strana může prolomit svou izolaci jen tehdy, když se stane pro ostatní politické síly akceptovatelná jako konstruktivní opoziční síla a zbaví se nálepky antisystémové strany.

Na zasedání narazil Weiss na odpor konzervativní skupiny v ÚV reprezentované Bohuslavou Vargovou. Ta obhajovala starý název a potřebnost udržení kontinuity strany, přičemž tvrdila, že marxisticko-leninská „*věda, teorie a metodologie nebyly vývojem překonány*“. Opět se ovšem ukázala převaha reformního křídla v ÚV. Ten odhlasoval potřebnou třípětinovou většinou odstranění první části názvu – Komunistické strany Slovenska k 1. únoru 1991. Dále rozhodl, že do konce roku bude ukončena existence staré strany a bude vytvořena nová politická strana – Strana demokratické levice (SDE). K hlavním důvodům odložení formálního zániku staré strany byla nutnost přeregistrace členstva (všichni členové se měli volně rozhodnout, zda se stanou členy nové strany nebo ne) a dále dořešení majetkových otázek.

Zasedání tak vlastně ukončilo historickou kontinuitu s KSS. V závěrečném prohlášení ze zasedání se to zcela jasně konstatuje. Opět stojí za to z tohoto dokumentu citovat: „*Změnou názvu strany se završil náš rozchod s minulostí. Nevzdáváme se svého podílu zodpovědnosti za vývoj společnosti v předcházejícím období, který není větší ani menší jako podíl těch, co stranu opustili po 17. listopadu 1989. Odmítáme však nést politickou odpovědnost za činnost bývalých představitelů a orgánů KSČ, kteří znehodnotili ideály dělnického a socialistického hnutí.*“¹¹ Součástí nového mediálního obrazu strany se stalo i nepřipomenutí si 70. výročí založení KSČ, které v lednu 1991 uplynulo. Zastánci konzervativní linie zjistili při klíčových rozhodnutích jak na sjezdu, tak v ÚV, že jsou příliš slabí, aby mohli zániku staré strany zabránit. Reakcí bylo založení dvou nových komunistických stran na jaře 1991, které ovšem nedokázaly SDE konkurovat (později se sice spojily, ovšem i tato nová obnovená Komunistická strana Slovenska zůstala politicky marginální).

Ve druhé polovině roku 1990 se také zásadně změnil vztah slovenských komunistů ke KSČ. Tlak slovenských komunistů vedl ke změně celostátní struktury strany. Provedl ji na základě předchozích dohod 18. sjezd Komunistické strany Československa, který se konal 3.–4. listopadu 1990, přičemž jedním z jeho výsledků bylo přijetí nového organizačního pořádku. Ten znamenal vytvoření federální strany (s názvem Komunistická strana Československa) se dvěma subjekty – KSČM a (tehdy ještě) KSS-SDE. Znamenalo to konec modelu centralistického řízení strany. Byla ukončena činnost původních ústředních orgánů strany a vytvořily se nové orgány. V čele federace stála Federální rada, jejímž předsedou byl v prvním (a posledním) dvoulétem funkčním období Pavol Kanis, místopředsedou pak Miroslav Grebeníček. Federální

rada byla 24 členná – 12 členů z KSČM a 12 z KSS-SDL. Federální strana měla právní subjektivitu, stejně jako obě strany, které ji utvořily. KSS byla zaevidovaná slovenským ministerstvem vnitra už 28. září 1990. (Zajímavé přitom bylo, že do registru byla zanesena ještě jako Komunistická strana Slovenska, ale pod značkou Strana demokratické levice. Weiss, který byl jedním ze dvou předkladatelů žádosti o evidenci, tak mírně „předbíhal“ vývoj událostí ve straně.)

Po sjezdu docházelo ke stále většímu rozvolňování vztahů mezi oběma stranami. Bylo to dáno především jejich rychle se zvětšující ideologickou vzdáleností. Rada federace neměla příliš velký vliv v reálné politice. V září 1991 se rozdělil dosud společný parlamentní klub SDL a KSČM ve Federálním shromáždění na dvě samostatné části. V podstatě jediným důvodem, proč SDL setrvala i potom ve společné federaci, byly nedořešené majetkové otázky. Na svém prvním sjezdu v prosinci 1991 se nakonec rozhodla z federace vystoupit (pro vystoupení hlasovalo 95% delegátů). Federace se tak ukázala jen přechodným řešením. Definitivně zanikla v dubnu 1992.

1.2 Završení první fáze transformace

Preregistrace členstva KSS do SDL, která probíhala během roku 1991, vedla k tomu, že počet členů strany v prosinci 1991 byl 47 tisíc.¹² To byla asi desetina oproti předlistopadovému stavu KSS. Nicméně i tak byla SDL co do počtu členů nejpočetnější slovenskou politickou stranou. Weissovi se tím, že transformaci rozložil na více etap (mezničky byl prešovský sjezd v říjnu 1990, zasedání ÚV v lednu 1991, první sjezd nové SDL v prosinci 1991) podařilo zvládnout celý proces relativně hladce a bez toho, aby se strana rozpadla. Díky tomu měla SDL na počátku své nové existence solidní členskou základnu a dostatečný majetkový základ. Weissovo vedení tak připravilo vhodné výchozí podmínky pro politickou expanzi strany.

Během roku 1991 se SDL profilovala jako levicová strana, která souhlasí s politickými změnami po listopadu 1989 a akceptuje stávající demokratický režim. Staví se ovšem proti těžkým sociálním dopadům ekonomické reformy (jež byly na Slovensku tvrdší než v českých zemích). Další součástí politické taktiky, která získávala straně další body, byl odmítavý přístup k lustracím, což bylo podle vedení strany prosazování principu kolektivní viny ze strany vládnoucí politické garnitury. Dále se (opět z pochopitelných důvodů) stavěla proti přílišnému obrácení se do minulosti, které má odvést pozornost od ekonomických problémů. Součástí veřejné prezentace strany byl i nesouhlas s příliš velkým rozsahem restitucí a privatizace. To všechno dohromady jí získávalo voliče v početné skupině těch, kteří souhlasili se změnou režimu po roce 1989, ale byli nespokojeni s průběhem společenské a ekonomické transformace. Pozvolna se měnil image strany, která přestávala být většinou slovenské veřejnosti vnímána jako nástupce KSS, ale naopak začala být nahlížena jako zcela nová politická formace obecně přijatelná jako politická alternativa.

První polovina roku 1991 byla ovšem spojena ještě s jedním fenoménem a to vznikem nového politického subjektu – Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS). Ten, přestože se nevymezoval explicitně jako levicový subjekt, se stal výraznou konkurencí SDL v této části stranického spektra. Průzkumy veřejného mínění z jara a léta 1991 přitom ukázaly zajímavý výsledek. Weiss, který patřil dlouhodobě k nejpobulárnějším slovenským politikům, se mezi sympatizanty své vlastní strany těšil menší podporu než předseda HZDS Mečiar. (U jiných politických stran podobný výsledek zjištěn nebyl).¹³ Tento stav přetrvával poměrně dlouhou

dobu. Signalizovalo to, že obě strany oslovují podobnou skupinu voličů. Přitom vztah HZDS a SDL byl zpočátku poměrně dobrý. Weiss označil odvolání Mečiara z postu předsedy vlády za pravcový puč a celkově SDL s HZDS na parlamentní úrovni do voleb v roce 1992 v mnoha otázkách spolupracovala.

První sjezd SDL, který se sešel v Trenčíně 14.–15. prosince 1991, měl za cíl co nejjasněji demonstrovat oddělení od minulosti a ukončení první fáze transformace strany. Zaznívalo to v projevech prakticky všech řečníků. V nově schváleném programu byl jasně odmítnut model společnosti z let 1948–1989 a sjezd odhlasoval rezoluci, v němž vyjádřil cíl strany vstoupit do Socialistické internacionály.¹⁴ Ukázalo se ovšem, že míra důvěry v transformaci SDL u zahraničních sociálnědemokratických stran je stále ještě omezená. Na sjezdu sice vystoupili a v projevech vznik nové strany přivítali zástupci maďarských, polských a italských postkomunistů, ovšem ze strany klasických západních sociálnědemokratických stran se sjezdu neúčastnil nikdo. Pouze předseda rakouských sociálních demokratů zaslal sjezdu kratičký pozdravný dopis.

Předsedou strany byl bez problémů znovu zvolen Weiss. Získal 184 hlasů delegátů ze 187. Posty místopředsedů obsadili lidé, kteří se aktivně podíleli na předchozí dvouleté reformě SDL (prvním místopředsedou se stal Kanis). Obdobně reformní složení získaly Výkonný výbor (později přejmenovaný na Republikový výbor) a Republiková rada, který se staly (vedle sjezdu) nejlivnějšími orgány strany.

První fáze transformace KSS, která probíhala od konce roku 1989 a završila se zakládajícím sjezdem nové strany na konci roku 1991, **prokázala schopnost strany se úspěšně reformovat. Během této etapy se zbavila jak konzervativního vedení, tak většiny členské základny, která by transformaci výrazně ztěžovala.** Weissovu reformnímu křídlu se podařilo tuto první etapu úspěšně zvládnout. Nemuselo tak sáhnout k variantě, kterou mělo v záloze pro případ, kdyby se transformace strany ukázala nemožnou, tj. vystoupení z ní a založení nové strany demokratické levice. Umožnilo mu to do budoucna zachovat část majetku, původních organizačních struktur a elektorátu strany.

Ovšem současně je nutné upozornit i na to, že **značná část členské základny původní KSS, která přešla do nové strany, brala řadu změn (akceptace principů tržního hospodářství, téměř úplné vzdání se historické minulosti strany) jen jako nutné zlo a nikdy se s nimi zcela neztotožnila.** Projevilo se to v následném období v silném odporu mnoha členů proti dalším krokům vedení v oblasti programu strany. **To všechno dělalo pozici reformního vedení do budoucna značně křehkou, což se plně projevilo, jakmile se dostavily neúspěchy.**

2. Od vítězství k porážce (1992–1994)

V první polovině roku 1992 se SDL zaměřila na přípravu k parlamentním volbám. Za důležité přitom vedení strany považovalo prolomení politické izolace, kterou trpěla KSS po listopadu 1989. Na Slovensku i mimo ně by to demonstrovalo, že strana je státotvornou silou. SDL to hodlala realizovat uzavřením předvolební koalice se sociálními demokraty (SDSS). Ti se původně stavěli k návrhům SDL kladně. Pozorovatelé SDSS se účastnili už prvního sjezdu SDL v prosinci 1991. Předseda sociálních demokratů Boris Zala si uvědomoval, že straně hrozí (stejně jako v roce 1990) volební neúspěch a proto se stavěl ke koalici kladně. Tato orientace na spolupráci s SDL vedla k podepsání předběžné dohody o předvolební spolupráci. Sociální

demokraté současně oslabili svou antikomunistickou rétoriku, kterou v předchozích letech hojně používali, a jež nyní byla na obtíž.

Do hry ovšem zasáhl nečekáný činitel, který spolupráci zabránil. Sociálním demokratům se podařilo získat jako kandidáta pro volbu předsedy strany v březnu 1992 Alexandra Dubčeka. Tento populární slovenský politik si dal jako podmínku přijetí kandidatury, že bude zrušena dohoda s SDĽ. Tato podmínka byla splněna a sociální demokraté kandidovali ve volbách samostatně. Toto rozhodnutí se ukázalo z jejich strany značně neuvážené, protože SDSS pronikla pouze do Sněmovny národů Federálního shromáždění (6,09% hlasů). Důvodem patrně bylo, že zde kandidoval právě A. Dubček. Ve slovenském parlamentu strana neuspěla (získala 4% hlasů).

Pro SDĽ znamenala samostatná kandidatura SDSS komplikaci, která ovšem neměla vliv na volební výsledek. **Strana získala ve volbách do slovenského parlamentu 14,7% hlasů a 29 mandátů a skončila druhá za HZDS (37,3% hlasů).** Z daného hlediska to byl velký úspěch, který umožnil straně hrát velmi významnou roli v následujícím volebním období. Ve volebním programu se SDĽ vyslovila pro demokratický, sociální a právní stát, pro parlamentní demokracii s poměrným volebním systémem, ve kterém se bude rozšiřovat prostor pro přímou demokracii. V pasážích věnovaných lidským právům strana odmítla omezování občanských práv, ke kterému podle ní dochází v důsledku uplatňování lustračního zákona. V sociální oblasti chtěla věnovat zvláštní pozornost mladým lidem, důchodcům, zdravotně postiženým. SDĽ prosazovala decentralizaci územní samosprávy. V ekonomické oblasti hodlala snížit míru ekonomického zatížení podniků a stabilizovat zemědělská družstva. V oblasti privatizace se vyjadřoval program poměrně opatrně, přičemž chtěl prosadit „*takovou formu vlastnictví, které je v každém konkrétním případě nejživotoschopnější*“. Obdobně opatrné jsou formulace ohledně vstupu zahraničního kapitálu do slovenské ekonomiky.¹⁵

Volební neúspěch sociální demokraty donutil znovu přehodnotit postoj k SDĽ. Už v srpnu 1992 sociální demokraté uzavřeli s SDĽ novou dohodu o spolupráci. Na podzim 1992 byl Dubček vážně zraněn při autohavárii a následkům svého zranění později podlehl. Ve funkci předsedy jej nahradil Jaroslav Volf, který orientoval sociální demokracii na spolupráci s SDĽ.

Po volbách 1992 nastala na několik měsíců přechodová situace, kdy končila existence České a Slovenské federativní republiky. SDĽ se sice deklaratorně stavěla za její zachování, ale bez větších problémů akceptovala jako politickou realitu samostatnost Slovenska. Vůči jednoba-revné slovenské menšinové vládě HZDS setrvala od léta 1992 v pozici konstruktivní (a velmi vstřícné) opozice. Odůvodňovala to stávající situací, kdy se dělila federace. SDĽ přitom současně usilovala o vstup do vlády. Mečiar ovšem neprojevoval zájem dělit se o moc (vedle SDĽ se mohla vláda spoléhat ještě na tichou podporu SNS, jejíž předseda Ľudovít Černák ve vládě zasedal, aniž ovšem měly obě strany uzavřenou koaliční dohodu). Od konce roku 1992 se vztah SDĽ k HZDS zvolna zhoršoval v důsledku některých problematických vládních kroků (např. postup státní moci proti redakci deníku Smena).

Od začátku roku 1993 se postupně zhoršovala pozice Mečiarovy vlády. V dubnu 1993 proběhla první oficiální jednání SDĽ a HZDS o koalici, která ovšem zkrachovala. HZDS nebylo ochotno přepustit postkomunistům dostatečný počet ministerských křesel. Složení slovenského parlamentu ovšem bylo takové, že vytvoření vlády bez HZDS nevypadalo pravděpodobně (koalice s krajně pravicovou SNS nepřipadala v úvahu). SDĽ se proto místo toho začala orientovat na předčasné parlamentní volby (její preference byly podle výzkumů veřejného mínění

asi na stejné úrovni jako HZDS). Projevilo se to i na žilinském sjezdu strany, kde Weiss v úvodním projevu se postavil velmi skepticky k účasti SDĽ ve vládě.¹⁶

2.1 Sjezd strany v Žilině a změny v programové orientaci

22.–23. května 1993 se konal v Žilině druhý sjezd SDĽ. Vedle prezidenta Michala Kováče se ho účastnili zástupci řady diplomatických misí, několika zahraničních levicových stran i menších stran slovenské levice (sociálních demokratů, agrárníků). Charakteristické bylo i to, že na sjezd nebyli pozváni představitelé KSČM.

Sjezd provázela bouřlivá diskuse o programových otázkách. Řadě delegátů připadal navržený hospodářský program, který předpokládal rozsáhlou privatizaci (s výjimkou strategických podniků), podporu vstupu zahraničního kapitálu a výraznou podporu podnikání, příliš radikální a vyslovovala s ním nesouhlas. Ještě větší odpor vzbudily pasáže v zahraničněpolitickém programu, které orientovaly stranu na podporu vstupu do NATO (s předchozím referendem o vstupu).¹⁷ První místopředseda strany Kanis, který byl za zahraničněpolitický program odpovědný, sice argumentoval tím, že mimo NATO v Evropě neexistuje žádná jiná akceschopná bezpečnostní struktura, ale mnoho delegátů nepřesvědčil. Jen s velkými obtížemi se podařilo vedení prosadit schválení programových dokumentů. Atmosféru schvalování programových dokumentů dobře demonstruje výrok předsedy Weisse, jenž prohlásil, že „*kdyby se SDĽ řídila práním členské základny, tak by vůbec neexistovala*“.¹⁸

SDĽ tak šla v nových programových dokumentech mnohem dál než ve volebním programu v roce 1992. Bylo to odrazem přesměrování strany z opoziční role k přípravě na převzetí vládní odpovědnosti. V tomto ohledu došlo v mnoha ohledech k „zrealističtění“ předchozího, v mnoha ohledech populistického programu strany. Z reakcí na sjezdu bylo ovšem patrné, že se to neseťká s velkým pochopením části členů strany. Mimo to se strana vystavila riziku ztráty části voličů, kteří ji podporovali právě díky tomu, že se prezentovala jako odpůrce politiky prováděné po roce 1989.

Předsedou strany byl sjezdem znovu zvolen Weiss. Hlasovalo pro něj přes 90% delegátů. V podstatě ve stejném složení jako před sjezdem zůstaly obsazeny posty místopředsedů a výkonného výboru. **Sjezd lze hodnotit jako definitivní zlom, co se týká politické akceptace SDĽ jako důležité politické síly v stranickém systému.** Potvrdil také směřování SDĽ k západoevropskému typu sociální demokracie (schválil podání oficiální žádosti o členství v Socialistické internacionále). Současně ale demonstroval přehnaná očekávání strany do budoucna, jež stála u kořene volební porážky strany v roce 1994.

2.2 Účast SDĽ v Moravčíkové vládě a důsledky tohoto kroku

Na konci září 1993 v souvislosti s politickou nestabilitou (HZDS se stále nedařilo získat koaličního partnera) Republiková rada SDĽ odsouhlasila jako bezprostřední cíl strany prosazení předčasných parlamentních voleb. V téže době se ale pozice Mečiarova kabinetu krátkodobě stabilizovala tím, že SNS uzavřela koaliční smlouvu s HZDS a vstoupila do vlády. Ovšem SNS se už za několik měsíců rozštěpila a vláda tím znovu přišla o většinovou podporu v parlamentu.

V prvních měsících roku 1994 se zcela jasně projevovala tendence SDĽ vyvolat předčasné parlamentní volby, ovšem s tím, že stávající vláda HZDS a SNS zůstane u moci až do jejich

uskutečnění. Hlavním důvodem přitom byly vysoké preference strany, které se pohybovaly (podle průzkumů různých agentur pro výzkum veřejného mínění) mezi 15% až 20%. SDE tak měla prakticky stejné preference jako HZDS a šanci, že se po předčasných parlamentních volbách stane klíčovou vládní stranou a obsadí premiérský post. Napodobila by tak polské a maďarské postkomunisty, kteří se právě v této době chopili vládní moci. Vztah SDE k HZDS byl v té době už značně vyostřený. Předseda Weiss několikrát zopakoval, že SDE sice je ochotna s HZDS spolupracovat, ale pouze tehdy, když se zbaví svého předsedy Mečiaru. To samozřejmě nepřipadalo v úvahu.

Záměr SDE vyvolat předčasné volby, ale současně se vyhnout okamžitému odvolání stávající vlády, nevyšel. Začátkem března 1994 pronesl prezident Kováč v parlamentu projev o stavu země, v němž velice tvrdě kritizoval Mečiarovu vládu. Projev vyvolal takovou atmosféru, jež vyústila v hlasování o vyslovení nedůvěry vládě. K návrhu na vyslovení nedůvěry se pod obecným tlakem připojili i poslanci SDE (návrh na hlasování o nedůvěře nepodepsali jen čtyři z nich). V hlasování koaliční vláda neuspěla. Weiss těsně předtím odmítl Mečiarovu nabídku na vstup do vlády a poslanci SDE hlasovali jednotně pro odvolání. Weiss ale projevil ochotu, aby se SDE podílela na přechodné vládě do předčasných parlamentních voleb (v tomto ohledu byla SDE ochotná s HZDS spolupracovat).

V přechodné tzv. Moravčíkově vládě SDE získala 6 z 18 křesel (dále v ní zasedali zástupci KDH a Demokratické unie). Současně se SDE začala intenzivně připravovat na podzimní předčasné parlamentní volby, jejichž vypsaní Weiss prosadil (politické složení parlamentu přitom teoreticky umožňovalo bezproblémovou existenci Moravčíkovy vlády až do konce stávajícího funkčního období v roce 1996). SDE uzavřela v květnu 1994 dohodu o předvolební koalici se třemi malými levicovými stranami – sociálními demokraty (SDSS), Hnutím zemědělců Slovenska (HPS) a Stranou zelených na Slovensku (SZS).¹⁹ (Už v březnu byla uzavřena podobná dohoda o předvolební koalici na komunální úrovni.) Weiss tak realizoval myšlenku, o níž se snažil už od roku 1990, tj. vytvořit silný levicový blok, v němž by SDE hrála klíčovou roli. **Nová koalice byla nazvána Společná volba (SV).**

Členem nově utvářené koalice se nestal další menší levicový subjekt – Sdružení dělníků Slovenska (ZRS). Toto původně občanské sdružení bylo dlouho s SDE fakticky propojeno a jeho předseda Ján Lupták byl poslancem za SDE. Ve straně přitom reprezentoval „dělnické“ křídlo. Časem se ale dostal s vedením SDE do konfliktu, protože podle něj přestalo hájit dělnické zájmy. Po vstupu SDE do Moravčíkovy vlády je obvinil ze zrady dělnických zájmů. ZRS se od podpory vládě distancovalo a ostře ji kritizovalo za kroky, které v krátkém období svého působení udělala v ekonomicko-sociální oblasti (např. návrh ministra za SDE na zvýšení daně z přidané hodnoty, což muselo vést ke zvýšení cen). To se kladně odrazilo ve volební podpoře ZRS, především u skupiny protestních voličů. Ti se předtím koncentrovali u SDE, ale nyní se ztotožnili s Luptákovým chápáním spojení Weissovy strany s pravíci (KDH, DU) jako „zrady“.

Weiss považoval samostatnou kandidaturu ZRS ve volbách za nepřijemnou, ale nikoliv za nebezpečnou. Podle jeho názoru hlasy odevzdané pro ZRS v parlamentních volbách „*vyletí oknem ven a nejlépe by bylo, kdyby si vedení ZRS uvědomilo, že ztratí těchto hlasů se nejlépe zabrání předvolební spoluprací s SDE, SDSS a HPS*“.²⁰ Volby ale ukázaly, že se mýlil. Do voleb šla SV s programem pod názvem „Naděje Slovenska“, který v podstatě přebíral klasické body programu SDE (důraz na solidaritu, sociální spravedlnost, lidská práva, mír atd.) s jistými modifikacemi, které byly dány účastí dalších koaličních partnerů (nová témata – ekologické

zemědělství, ochrana přírody, potravinová bezpečnost Slovenska aj.). Volební program neměl ovšem takový vliv na postoje voličů, jako některé nepopulární předvolební praktické kroky ministrů za SDE (viz výše).

Signálů klesající podpory SDE během jara a léta 1994 bylo celá řada, nejviditelněji je dokládaly průzkumy veřejného mínění. Podle průzkumu agentury Focus byly preference SDE v květnu 1994 jen asi 13%, preference koalice SDE – SDSS – SZS – HPS na přelomu června a července pak dosáhly 14,9% a v srpnu 15,6% (průzkum nepracoval s názvem koalice Společná volba). U ZRS Focus zjistil, že by se mohlo dostat do parlamentu. V květnu 1994 mu naměřil preference 7,1%, na přelomu června a července 6,1% a v srpnu 8,3%. (Vysoká byla i popularita Luptáka osobně. V srpnovém výzkumu Focusu se dostal dokonce na páté místo.)²¹ Přesto bylo ZRS v předčasných parlamentních volbách v roce 1994 považováno (nejen Weissovým vedením SDE) za outsidersa.

V parlamentních volbách potom SV dostala pouhých 10,4% hlasů a jen velice těsně tak zdolala volební bariéru, která byla volebním zákonem pro čtyřkoalice stanovena na deset procent. Volební výsledek koalice SV byl navíc o více jak čtyři procenta horší než výsledek samostatně kandidující SDE ve volbách 1992. ZRS naproti tomu získala 7,34% hlasů, což byl pro sdružení obrovský úspěch. Tento výsledek ZRS, jak se shodla většina odborníků, byl dosažen především (byť nejen) na úkor SDE. Potvrzují to i analýzy složení jejího voličstva. Volební neúspěch SDE (SV) a současně úspěch ZRS byl při komplexním pohledu dán kombinací více faktorů. Především to byla **schopnost ZRS (a především předsedy Luptáka) využít oslabení populismu SDE a přitáhnout početnou skupinu nespokojených protestních voličů, kteří předtím podporovali SDE, dále vstup SDE do vlády s pravicovými stranami několik měsíců před volbami a převzetí tím odpovědnosti za nepopulární sociální opatření a konečně chybné rozhodnutí SDE o vytvoření volební koalice s menšími stranami s pro voliče neznámým názvem.** K doplňujícím faktorům se dá ještě dodat technická pomoc poskytnutá ZRS ze zahraničí.²² ZRS se stalo členem nově sestavené Mečiarovy vlády a významně se podílelo na řadě jejích kroků, které přivedly Slovensko postupně do mezinárodní izolace.

V SDE vyvolal volební výsledek obrovský šok. Strana počítala s volebním výsledkem někde na hranici 20%, poloviční zisk byl proto nepřijemným překvapením. To ještě zvyšoval fakt, že z 18 mandátů SV připadlo SDE pouze 13 mandátů (ve volbách v roce 1992 získala 29 mandátů). Pro srovnání HZDS získalo 35% hlasů, KDH a Maďarská koalice pak prakticky shodně jako SV. Weiss později označil svoje rozhodnutí vyvolat předčasné volby za svou životní politickou chybu. Už v polovině října 1994 nabídl i s dalšími členy vedení strany svou rezignaci, nicméně Republiková rada SDE to odmítla. O změnách ve vedení měl rozhodovat až sjezd v únoru 1995.

Pro členskou základnu, která počítala s tím, že SDE bude po volbách 1994 pokračovat ve vládním působení a tak se otevřou další možnosti osobního vzestupu v oblasti státní správy, to znamenalo tvrdé vystřízlivění. To se ještě znásobilo v následujících měsících, kdy nová vládní koalice zahájila rozsáhlé personální čistky ve sféře výkonné moci. Čistky se velmi významně dotkly právě členské základny SDE, kdy řada členů strany byla ve státní správě ještě od předlistopadových dob zaměstnaná. Tito lidé úspěšně přežili polistopadové personální změny, nicméně s nástupem nové vládní koalice HZDS – SNS – ZRS, která rozběhla rozsáhlou politizaci státní správy, se ocitli v existenčním ohrožení. Důsledkem byl prudký pokles počtu členů strany na 25 tisíc ke konci roku 1995 (ten byl ovšem i přímým důsledkem zklamání z volební porážky strany).

Parlamentní volby 1994 znamenaly jistý zlom v transformaci SDL. Otrásky pozici Weissova vedení ve straně a odstartovaly úvahy o správnosti politiky strany v předchozích letech. Výsledkem bylo přehodnocení praktické politiky SDL. To se projevilo i určitými regresivními tendencemi ve vztahu k transformaci strany. I když nebyly zpočátku zcela zjevné, ukázaly se časem jako velmi silné a ovlivnily zásadním způsobem směřování strany ve druhé polovině 90. let.

3. Dovršení transformace SDL? (1995–1996)

V únoru 1995 se konal v Popradu III. sjezd SDL, který se věnoval volebnímu neúspěchu strany. Weiss v úvodním projevu zhodnotil činnost strany v předchozím roce a přiznal omyly, jichž se dopustil. Obhajoval dále rozhodnutí vedení strany nepodílet se po volbách 1994 na vládě s HZDS. Weiss přitom musel čelit ostré kritice za toto rozhodnutí. Dále delegáti kritizovali vedení za „nedostatečnou levicovost“. K hlavním kritikům předsedy strany a vedení přitom patřil Weissův hlavní protikandidát v souboji o předsednické křeslo Ľubomír Fogaš, označovaný za hlavního představitele „pragmatiků“ ve straně. Weiss byl nakonec opět zvolen předsedou strany, ovšem na rozdíl od minulých sjezdů pouhými 131 hlasy delegátů. Jeho protikandidát Fogaš získal 82 hlasů, třetí uchazeč Milan Ftáčnik 30 hlasů. Sjezd potvrdil zachování dosavadního kursu strany ovšem s určitými korekcemi. Zůstal zachován rovněž cíl rychlého vstupu do mezinárodních stranických struktur.

Preference SDL se po celý rok 1995 a 1996 podle agentury Focus pohybovaly na nízké úrovni mezi 8–11%.²³ SDL se rozhodla reagovat na porážku ve volbách a na nízké voličské preference uplatňováním důsledné opoziční politiky, přičemž se ovšem distancovala od ostatních opozičních stran. Podle názoru vedení strany se tak měla SDL profilovat prováděním „samostatné levicové politiky“ nebo jak to vyjádřil předseda Weiss, strana „chce sedět na vlastní opoziční židli“.²⁴ Uvnitř strany probíhal latentní spor o její další linii, přičemž velmi zeslábla pozice předsedy strany. V listopadu 1995 Weiss oznámil, že nebude znovu kandidovat na post předsedy. Důvodem bylo zřejmě jeho oslabené postavení.

V dubnu 1996 se v Nitře sešel IV. sjezd SDL. Hlavní otázkou, která se řešila, byla volba nového předsedy strany a přijetí nových programových dokumentů. U programu strany k žádným zásadním změnám nedošlo. Byly přijaty nový politický a akční program, které ovšem byly proti předchozím programovým dokumentům jen mírně modifikovány. Ústředním pojmem politického programu byl demokratický socialismus. SDL tím potvrdila své programové ztotožnění se s Deklarací zásad Socialistické internacionály. Akceptaci SDL, jako levicové sociálně-demokratické strany v zahraničí, přitom demonstrovala přítomnost generálního tajemníka Strany evropských socialistů a reprezentantů švédských a rakouských sociálních demokratů na sjezdu. (Vedle toho se jej samozřejmě účastnila obvyklá delegace maďarských, polských či slovenských postkomunistů). Dále byl schválen „Program oživení vnitřní činnosti SDL“, který měl aktivizovat členskou základnu.

Na rozdíl od programatiky se změna na postu předsedy ukázala jako dosti podstatná. Původně kandidovalo na tento post šest uchazečů – Robert Fico, Ľubomír Fogaš, Peter Magvaši, Pavol Kanis, Brigita Schmögnerová a Josef Migaš. Zajímavé, i když pro výsledek boje o předsednický post nikoliv určující, je srovnání tehdejší popularity jednotlivých kandidátů u voličů

strany. Podle výzkumů agentury Focus z února 1996 voliči SDL nejvíce důvěřovali Weissovi (64%), Schmögnerové (37%) a potom Ficovi s Fogašem (oba shodně 16%).²⁵

Z okresních konferencí strany vycházel jako jasný favorit Fico, jehož popularita mezi členy SDL rostla, a za ním Fogaš. Fico za růst své mediální viditelnosti vděčil především svému předsednictví poslaneckého klubu SV. Na základě dohody Fico těsně před sjezdem rezignoval z kandidatury ve Fogašův prospěch. Fico i Fogaš přitom patřili k hlavním kritikům předchozí politiky Weissova vedení a byli považováni za mluvčí „pragmatiků“ ve straně. Magvaši, Kanis a Schmögnerová se kandidatury také vzdali a tak proběhl volební souboj mezi Fogašem a Migašem. Dohoda Fogaše s Ficem pohoršila značnou část delegátů sjezdu a oslabilo jeho pozici. Migaš zvítězil, když získal 135 hlasů (Fogaš 80 hlasů). Překvapivý Migašův úspěch (do té doby působil dva roky jako velvyslanec na Ukrajině, ve straně předtím nikdy neměl silnou pozici a na Slovensko přijel krátce před sjezdem) ovšem nebyl dán jen chybnou Fogašovou kalkulací. Podle různých spekulací se dal vysvětlit i podporou vlivné finanční skupiny okolo Děvín banky. Fakt je ten, že řada „pragmatických“ kritiků Weissova vedení viděla v Migašovi vhodnou osobu, která se dá snadno ovlivňovat (což následující léta částečně potvrdila) a je pro členskou základnu přijatelná, protože není přímo spojena s politikou strany v předchozích letech. (Migaš byl před listopadem 1989 šéfem odboru pro vědu ÚV KSS. Po listopadu působil jako pracovník aparátu strany a posléze manažer Výkonného výboru SDL, druhá Mečiarova vláda ho vyslala v roce 1993 jako diplomata na Ukrajinu.)

Velmi významné byly i změny, které sjezd udělal na postech místopředsedů. Vedle Weiss a Schmögnerové, jako představitelů původního reformního vedení strany, se místopředsedy stali i Fico, Fogaš a Magvaši, kteří měli odlišné názory na řadu otázek politiky strany. Podobné názory měl nový předseda strany. Ten záhy po svém zvolení položil důraz na „levicovější“ orientaci SDL a na rozšíření vlivu SDL mezi dělníky. Mimo jiné se uvedl i výroky o potřebě „oprášit Marxe a přečíst si řádky o rozporu práce a kapitálu, vlastnictví a odcizení“.²⁶ Migašova nová rétorika ovšem měla své meze. Důvodem byl v prvé řadě právě vrcholící proces přijímání strany do Socialistické internacionály (viz dále).

Migaš ovšem udělal už v létě 1996 první vážnou politickou chybu, když podlehl tlaku „pragmatiků“ ve straně, kteří prosazovali vstup SDL do vlády. V červnu 1996 totiž prožila vládní koalice největší politickou krizi za své funkční období. Menší koaliční partneři SNS a ZRS, kteří se cítili ukřivděni postupem HZDS v důležitých (privatizačních) kauzách, vypověděli hnutí poslušnost a hrozili odchodem z vlády. SDL za této situace přistoupila jako jediná opoziční strana na jednání s HZDS o podpoře vládě. Představitelé SDL to zdůvodňovali snahou zabránit politické destabilizaci a eventuálnímu vypsání předčasných voleb (ze kterých by podle nich těžila HZDS). Příčinou byla ovšem i jistá korekce kursu strany, která během první poloviny roku 1996 proběhla, a již dovršil 4. sjezd strany. Migaš přislíbil HZDS podporu výměnou za Mečiarův písemný slib pozastavit privatizaci, dokud nedojde k doplnění orgánů Fondu národního majetku o zástupce SDL. Postup SDL přinutil ZRS a SNS dohodnout se s HZDS. Mečiar svůj slib daný postkomunistům následně nedodržel. Kauza ukázala politickou nezkušenost nového předsedy, jakož i jistou návritu „pragmatiků“ ve straně, kteří se později ve vztahu k HZDS proto chovali mnohem opatrněji.

Rok 1996 přinesl z hlediska SDL ještě jednu důležitou událost. V září 1996 na zasedání Socialistické internacionály v New Yorku byl ukončen dlouhou dobu připravovaný vstup SDL a strana se stala plnoprávným členem internacionály. Završilo se tak několikaleté úsilí předchozího

předsedy Weisse. (Současně s SDE byly přijaty i polští a maďarští postkomunisté.) To, že se to SDE podařilo, bylo částečně umožněno i úzkou spoluprací se slovenskými sociálními demokraty (SDSS), se kterými SDE stále setrvala ve společné koalici Společná volba. Po vstupu do internacionály se ovšem logicky poněkud snížil zájem postkomunistů na spolupráci s SDSS. (Voličské preference SDSS se trvale pohybovaly na úrovni 2–3%, což bylo poměrně málo). Jak sociální demokraté, tak zelení se od počátku roku 1997 začali spíše orientovat na vytvářející se koalici pravicových stran, z níž vznikla později Slovenská demokratická koalice. Agrárníci (HPS) se sloučili s vládní Rolnickou stranou Slovenska, která do voleb 1994 šla jako koaliční partner HZDS (před volbami 1998 s HZDS splynula). Weissova vize vytvoření silného levicového bloku tím vzala postupně za své. (Formálně zanikla Společná volba v srpnu 1997.)

V roce 1996 se úspěšně završila snaha SDE o akceptaci ze strany západoevropských socialistů. V tomtéž roce došlo bez větších otřesů ve straně k výměně na postu předsedy a byly schváleny nové programové dokumenty, které odpovídaly ideovým východiskům Socialistické internacionály. Podle výroků z úst některých čelných představitelů SDE, se tím transformace od komunistické strany k sociálnědemokratickému subjektu v zásadě dala považovat za ukončenou.

Rok 1996 nesporně představoval nesporně jistý mezník ve vývoji SDE. Lze mít ovšem velice oprávněné pochybnosti o tom, že znamenal konec transformace strany. Řada výroků nového předsedy strany, stejně jako praktické chování SDE v některých důležitých kauzách vyvolávají pochybnosti o tom, že strana skutečně přijala sociálnědemokratickou identitu. Tlak členské základny vyvolaný šokem z volebního neúspěchu vynesl do vedení strany lidi, kteří měli vůči řadě kroků předchozího Weissova vedení kritické výhrady. Spor dvou křídél ve vedení strany – „modernizačního“ a „radikálně-socialistického“, který se naplno rozhořel o několik let později, má své kořeny právě ve vývoji po volebním neúspěchu v roce 1994 do IV. sjezdu strany na jaře 1996. Je přitom důležité, že ani nové Migašovo vedení nedokázalo stabilizovat stranu natolik, aby se vyhnula v budoucnosti dalším krizím. Dá se tedy konstatovat, že rokem 1996 začal v SDE naopak jistý regresivní vývoj, který probíhal na platformě sporu o orientaci strany.

4. Z opozice do vlády a důsledky opětovného převzetí vládní role (1996–2001)

Během let 1996 – 1998 SDE pokračovala ve své „samostatné opoziční levicové politice“. V prosinci 1996 nepodpořila iniciativu ostatních opozičních stran na změnu způsobu volby prezidenta a odmítla jejich myšlenku petiční akce na podporu referenda o přímé volbě prezidenta. Myšlenku změny ústavy referendem, prosazovanou ostatní opozicí, považovala SDE za neústavní. Řada vládních kroků narušujících ústavní pořádek (protiústavní zbavení mandátů poslanců Gauliedera a Spišáka, nezákonné akce tajné služby atd.), ji ovšem nutila ke spolupráci s ostatní opozicí. Když v květnu 1997 ministr vnitra svým postupem zmařil referendum o přímé volbě prezidenta (a o vstupu do NATO), označila to SDE za zásah do ústavních práv občanů. Odpovědnost podle ní ovšem nenesla jen Mečiarova vládní koalice, ale i ostatní opozice, která referendum vyvolala.

Před blížícími se parlamentními volbami 1998 SDE nevyklučovala povolební spolupráci s žádným subjektem, přičemž ovšem u stran vládní koalice tvrdila, že by musely zcela zásadně změnit svůj politický styl. SDE tak demonstrovala jistou váhavost ohledně případných budou-

cích koaličních partnerů. Předseda Migaš v listopadu 1997 prohlásil, že vláda, do níž SDE po volbách vstoupí, nemůže být pravicová. Obdobný názor zastával místopředseda Fico, podle kterého je SDE ochotná vstoupit jen do takové vládní koalice, která bude schopná zabezpečit sociální situaci na úrovni roku 1989.²⁷ Na první části 5. sjezdu SDE ve Zvolenu se předseda Migaš úspěšně ucházel o post volebního lídra strany. Jeho protikandidát Kanis neuspěl.

Taktika kritizování činů vládní koalice, doplňovaná odstupem od ostatní opozice (především Slovenské demokratické koalice – SDK a MK), se ukázala jako poměrně efektivní. Migašovo vedení se tím vyhnulo chybě, kterou udělala SDE v roce 1994, kdy spolupracovala před volbami s pravicovými stranami (KDH, Demokratickou unií). Stejně tak se ukázalo rozumné rozhodnutí neuzavírat jakékoliv předvolební koalice (navíc vzhledem ke vstupu sociálních demokratů a zelených do SDK chyběl vhodný partner, koalice s „obnovenou“ KSS, byť jistá jednání proběhla, se ukázala jako nepřijatelná). SDE tak šla do voleb v roli – jak to charakterizoval Migaš – „jediné reálné levicové alternativy“.

Ve volebním programu SDE vedle tradičních bodů (sociální tržní hospodářství, ochrana sociálních jistot, sociální spravedlnost) položila důraz na snížení nezaměstnanosti pod 10%, zvýšení reálných mezd o 10–20% a zastavení „stranické“ privatizace, kterou praktikovala stávající vládní koalice.²⁸ Název jejího programu zněl „Lepší život pro čestného a pracovitého člověka“. Heslo „lepší život“ se pak stalo ústřední pro celou volební kampaň. Při srovnání míry populismu, kterou SDE použila ve volební kampani se ukazuje, že výrazně zaostala za SDK či HZDS. Nicméně segment (levicových) voličů, které oslovovala, se ukázal po volbách na dodržování slibů citlivější než třeba voliči SDK.

V parlamentních volbách v září 1998 získala strana 14,6% hlasů, což znamenalo 23 poslanceckých mandátů a celkově třetí místo za HZDS (27%) a SDK (26,3%). Pokud bychom srovnali absolutní počty, tak strana získala dokonce nejvíc ve své polistopadové historii – téměř půl milionu hlasů (přesně 492 507). V roce 1992 to bylo „jen“ 453 203 hlasů. (Díky vysoké volební účasti ovšem odpovídající procento hlasů bylo nepatrně nižší než v roce 1992.) Výsledek byl hodnocen jako velký úspěch.

V říjnu 1998 na druhé části V. sjezdu SDE ve Zvolenu byl schválen vstup do vládní koalice se Slovenskou demokratickou koalicí (SDK), Stranou občanského porozumění (SOP) a Stranou maďarské koalice (SMK). Sjezd dále provedl změny organizačního pořádku (stanov) strany. Došlo ke snížení počtu místopředsedů na pouhé tři, přičemž vedle Fica jako prvního místopředsedy se jimi stali Weiss a Lubomír Andrassy. Poslední z místopředsedů měl svými názory k předsedovi strany velmi blízko. Ficovým protikandidátem při volbě prvního místopředsedy byl Ftáčnik, který získal 74 hlasů delegátů (Fico 231).

4.1 Vládní působení SDE a jeho následky

V Dzurindově koaliční vládě získala SDE šest vládních resortů. Migaš se navíc stal předsedou parlamentu. Od počátku svého působení ve vládě se ovšem SDE dostávala do střetu s ostatními členy koalice. Důvodů bylo více. Jednak se SDE snažila získat rozhodující pozici ve vládní koalici, kterou zaujímal SDK. K tomu se snažila využít vnitřních potíží tohoto subjektu. SDK totiž procházela od voleb procesem postupného rozkladu, který byl završen v lednu 2000, kdy premiér a předseda vlády Dzurinda oznámil vznik nové strany – Slovenské demokratické křesťanské unie (SDKÚ).

Dalším důvodem byla snaha prosadit programové priority SDE. Tady se projevoval fakt, že hospodářství bylo na začátku působení nové vládní koalice ve velmi špatném stavu. To přinutilo vládu k přijímání řady nepopulárních sociálních opatření. SDE, která ve svém volebním programu slíbila postupné zvyšování životní úrovně, tak byla konfrontována s nepříjemnou realitou. SDE se přitom i v pozici vládní strany snažila prezentovat jako strana, hájící zájmy sociálně slabých, na něž ovšem opatření nové vlády dopadala velmi tvrdě. Výsledkem byla situace, kdy v podstatě od počátku fungování nové vlády vznikaly neustálé konflikty mezi koaličními partery. K jejich nejčastějším iniciátorům patřila právě SDE.²⁹

Situace po volbách 1998 tak nesla jisté analogie s předchozím vládním působením SDE v Moravčíkově vládě v roce 1994. Výrazný rozdíl byl ovšem v tom, že zatímco Moravčíkova vláda existovala pouhých několik měsíců, působení SDE ve vládě se ukázalo dlouhodobou záležitostí. SDE tak postupně zaujala v rámci koalice pozici jakési vnitřní opozice. Asi nejviditelněji se to projevilo na polovině dubna 2000. Opozice tehdy iniciovala návrh na vyslovení nedůvěry předsedovi vlády Dzurindovi. Poslanecký klub SDE se dohodl, že odvolání premiéra nepodporí (tj. buď se zdrží hlasování nebo se ho vůbec nezúčastní). Před hlasováním v diskusi vystoupil Migaš s projevem obsahujícím tvrdou kritiku vládní politiky a vyzval přítomné, aby hlasovali pro vyslovení nedůvěry premiérovi. V hlasování se potom poslanecký klub SDE rozdělil. Mimo Migaše čtyři další poslanci (včetně místopředsedy Andrásyho) podpořili spolu s opozicí Dzurindovo odvolání. Proti hlasovalo šest poslanců SDE (včetně Weisse). Ostatní poslanci SDE se drželi předchozího ujednání a na hlasování se nezúčastnili nebo se zdrželi. Předseda vlády sice hlasování o důvěře přežil, nicméně koaliční krize, která vypukla, trvala několik týdnů.

Jaké byly příčiny tohoto postupu SDE. Vedle toho, co bylo nastíněno výše (nesouhlas s praktickou politikou uplatňovanou vládou, snaha získat rekonstrukci vlády premiéřské křeslo), mělo hlasování ještě dva bezprostřední důvody. Jednak to byla kauza okolo ředitele Slovenských elektrárén Štefana Košovana. Ten byl SDE nominován na tento post po volbách 1998. Ve funkci se ovšem rychle stal předmětem kritiky za prosazování soukromých zájmů ve státním podniku. Košovan ve své funkci opakovaně zvýhodňoval soukromé firmy, s nimiž byl propojen, přičemž porušoval platné zákony a ohrožoval dokonce strategické zájmy státu (vývoz vyhořelého jaderného paliva do Ruska). Na tomto základě byl v březnu 2000, krátce před hlasováním o vyslovení nedůvěry premiérovi, přes ostrý Migašův nesouhlas, odvolán. SDE si během svého vládního působení vysloužila pověst silně klientelistické strany, jejíž funkcionáři prosazují soukromé zájmy bez ohledu na státní potřeby. Kauza Košovan patřila k těm nejviditelnějším. Košovan udržoval s Migašem velmi úzké styky, což potvrdilo pověst předsedy SDE jako člověka silně ovlivňovaného některými zájmovými skupinami.³⁰

Druhou příčinou hlasování částí poslanců SDE byl prudký propad voličské podpory, jenž nastal na začátku roku 2000. Mělo to souvislost se vznikem nové politické strany Smer. Založil ji na konci roku 1999 Robert Fico. Tento čelný politik SDE hned od voleb 1998 tvrdě útočil na účast SMK v Dzurindově vládě. Mimo to nebyl spokojený s faktem, že nezískal žádný ministerský post. Přitom ve volbách 1998 získal z politiků SDE bezkonkurenčně nejvíc preferenčních hlasů – 194 519 (druhý Weiss 164 619, Migaš byl až čtvrtý s 92 807 hlasy). Už v lednu 1999 se vzdal postu prvního místopředsedy SDE (nahradil ho do konání řádného sjezdu strany Ftáčnik). Během celého roku 1999 pak kritizoval činnost stávající vlády a prezentoval nutnost její rozsáhlé rekonstrukce tak, aby byla tvořena „odborníky a manažéry“. V září 1999 nakonec

z SDE vystoupil a krátce nato založil Smer. Nová strana během krátké doby získala značnou podporu ve výzkumech veřejného mínění.

Naopak u SDE se dostavil nehlubší propad důvěry voličů v její historii. Preferenze strany, které se držely do konce roku 1999 mezi 12-15%, od začátku roku 2000 rychle klesly na hranici 5% a teprve ke konci roku se dostavil mírný vzestup.³¹ V SDE vyvolal tento vývoj preferencí paniku, která se odrazila i v hlasování o nedůvěře premiérovi.

Parlamentní hlasování o nedůvěře navíc naplno ukázalo ještě jinou skutečnost, která se projevovala už delší dobu a to odlišnost názorů v poslaneckém klubu SDE. Ve straně se totiž v této chvíli už jasně vyhranila dvě křídla. Jedno „modernizační“, které tvořili převážně lidé, kteří stranu reformovali na začátku 90. let. Vedle části poslanců strany (Weiss, Ladislav Orosz) se k němu dá zařadit i část ministrů SDE ve vládě (Schmögnerová, Ftáčnik, Kanis). Ti vytýkali představitelům druhého křídla okolo předsedy strany Migaše, že svými postoji napomáhají v rozšiřování představy, že SDE je klientelistickou stranou (viz výše kauza Košovan). Migašovo křídlo by se dalo označit za „radikálně-socialistické“, přičemž za ním stála i část poslaneckého klubu strany a dva ministři SDE ve vládě (Pavol Koncoš, Peter Magvaši). Rozdíl mezi oběma křídly tkvěl i v přístupu k Dzurindově vládě. „Modernizační“ křídlo argumentovalo tím, že SDE je součástí vládní koalice, a na ni proto nemůže současně útočit. Typickým příkladem tu byl přístup stoupence „radikálně-socialistického“ křídla ministra zemědělství Koncoše, který se v červenci 1999 ztotožnil s požadavky zástupců zemědělských družstev, kteří před Úřadem vlády SR demonstrovali proti vládní zemědělské politice.³²

Existence dvou křídél rozhodně nebyla záležitostí nová. **Poprvé ale byly dosavadní stranické rozepře přeneseny z vnitrostranických fór na veřejnost. Navíc se dá teprve nyní hovořit o jasném zformování dvou pohledů na další vývoj SDE.**

4.2 Košický sjezd a porážka „modernistů“

Vyostření sporů demonstroval VI. sjezd strany, který se sešel v roce 2000 v Košicích. Byl rozdělen na dvě části – „personální“ a „programovou“. První „personální“ část sjezdu se sešla 8. července 2000 a volily se na ní nové orgány strany. Migaš sjezd zahájil velmi tvrdým projevem, v němž zaútočil na některé ministry SDE ve vládě (Kanis, Ftáčnik, Schmögnerová) a obvinil je z odklonu od „levicových zásad“. Jako svůj program předložil vizi konsolidace SDE. Tu charakterizoval jako nutnost „udělat ve straně pořádek“.³³

Kandidáty na předsedu byli Migaš a představitel „modernizačního“ křídla Ftáčnik. Vítězem se stal Migaš, pro nějž hlasovalo 223 delegátů, pro Ftáčníka jen 182, což bylo méně než se očekávalo. Vítězstvím „radikálně-socialistického“ křídla skončila i volba místopředsedů. Zvoleni byli Andrásy a Braňo Ondruš (dříve předseda mládežnické organizace SDE), stoupenci Migašovi linie. Ftáčnik se stal třetím místopředsedou. Bývalý předseda Weiss byl po sjezdu poprvé od roku 1989 bez stranické funkce a stal se pouhým řadovým členem strany. Migašovo křídlo navíc zcela ovládlo i ostatní vrcholné orgány SDE, kdy získalo drtivou většinu jak v Republikové radě, tak v Republikovém výboru.

Výsledek sjezdu fakticky téměř zcela odsunul z vedení strany lidi, kteří iniciovali na začátku 90. let transformaci SDE. Navíc pravděpodobně odstartoval proces desintegrace strany. Ihned po volbě předsedy se na sjezdu totiž ustavila platforma „SDE – moderní evropská socialistická strana“. Jejími stoupenci se stali nespokojení zástupci „modernizačního“ křídla ve straně (Weiss,

Orosz, Ftáčnik, Schmögnerová aj.). Weiss ji označil za prostředek, jak zabránit odchodu nespokojených členů ze strany a jak vytvořit prostor pro diskusi o východiscích z krize strany.

Zakladatelé této platformy se pokusili v měsících po sjezdu dosáhnout změny organizačního pořádku (stanov) strany tak, aby byla možná její existence v rámci strany. Dále se snažili znovu otevřít personální otázky během druhé „programové“ části VI. sjezdu SDE v říjnu 2000. Pokusili se donutit Migaše, aby buď odstoupil z postu předsedy strany nebo se vzdal funkce předsedy parlamentu. Neuspěli. Stejně tak nedokázali prosadit legitimní existenci platformy ve straně. Říjnový sjezd tuto otázku odsunul s tím, aby ji v diskusi „posoudila“ členská základna. V únoru 2001 pak Republiková rada SDE definitivně tvorbu platformy ve straně zamítla. „Modernistům“ se podařilo vybojovat pouze nevýznamné posílení práva menšiny ve straně, kdy bylo odsouhlaseno, že předložený návrh, jenž získá menšinovou (alespoň 25%) podporu, „bude zdokumentovaný a použitý pro vnitrostraníckou diskusi“.

Převahu „radikálně-socialistické“ frakce dokumentovalo na konci roku 2000 odvolání reprezentanta „modernizačního“ křídla Kanise z postu ministra obrany. Kanis byl obviněn z korupce, přičemž vedení strany ho nepodpořilo. Místopředseda Ondruš dokonce spoluinicioval výzvu k jeho odstoupení. Kanisovým nástupcem v ministerské funkci se stal Ján Stank, který má blízko k názorům „radikálně-socialistického“ křídla. Jedním z bezprostředních důsledků neúspěchu „modernistů“ byl odchod řady nespokojených členů ze strany. Podle údajů sekretariátu SDE klesl na začátku roku 2001 počet členů strany na pouhých 20 tisíc, což bylo nejméně od roku 1991.³⁴

5. Závěr

V závěru si lze položit několik otázek, které s vývojem SDE v 90. letech souvisejí. Za prvé je to problém návaznosti SDE na KSS, za druhé míra a úspěšnost „sociáldemokratizace“ SDE a ukončenost její transformace a za třetí důvody, proč nedokázala ovládnout levou část politického spektra stejně, jako maďarští či polští postkomunisté. Další otázkou je budoucí perspektiva SDE ve stranickém systému.

Nejprve otázka, do jaké míry (a zda vůbec) dnes navazuje SDE na komunistickou stranu. Jedná se o řešení problému politické, právní a historické kontinuity či diskontinuity obou politických subjektů. Co se týká „materiálních“ záležitostí, Weissovo vedení „přelilo“ z bývalé komunistické strany do SDE několik důležitých věcí: část organizačních struktur, členů (přes proceduru přeregistrace se tu o omezené návaznosti mluvit dá) a majetku. Naopak se zcela zbavilo ideové výbavy staré strany. Symbolicky to vyjádřila změna názvu strany. Složitější je otázka historické tradice. SDE sice odmítla politiku prováděnou KSC mezi lety 1948–1989 (s výjimkou období pražského jara) a odsoudila komunistický režim, nicméně nezavrhl to, co se v něm odehrálo jako celek a naopak oceňovala „všechny občany, kteří svou poctivou prací přispěli k rozvoji země“. Reagovala tak v podstatě stejně jako maďarští a polští postkomunisté.³⁵ V navazování na historickou tradici se ale nově orientovala na tradici socialistického a dělnického hnutí nespojeného s komunistickou stranou a sahajícího hluboko do éry před rokem 1918. Důležitá zůstala i symbolika protifašistického odboje a Slovenského národního povstání, přičemž pro SDE na rozdíl od „obnovené“ KSS není na prvním místě vyzdvihování role komunistů v odboji. Pozoruhodné je srovnání s „obnovenou“ KSS i v jiném ohledu. Ta

totiž svou programovou orientací navazuje v mnoha ohledech na předlistopadovou komunistickou stranu a představuje tak skutečnou neokomunistickou stranu. Naopak majetková a organizační strukturou s ní není nijak spjata. První otázku lze tedy uzavřít konstatováním, že SDE je sice nástupnickým subjektem komunistické strany, ovšem s velmi malou návazností.

Co se týká druhé otázky, o míře „sociáldemokratizace“ strany lze říci, že SDE se po programatické stránce blíží většině západoevropských sociáldemokratických stran. Anglický politolog Stephan Robert Day, který prováděl výzkum této problematiky, konstatoval, že slovenská postkomunistická strana spolu s maďarskými a polskými dosáhla nejvyššího stupně „sociáldemokratizace“ z bývalých komunistických stran středovýchodní Evropy.³⁶

Problém ovšem je, že zatímco jak u polských, tak u maďarských postkomunistů se v posledních letech neprojevovaly žádné výraznější regresivní tendence, a to přesto, že prošly rozsáhlou obměnou ve vedení, dnešní stav SDE vyvolává silné pochybnosti, zda a jakým směrem bude transformace strany pokračovat. Na základě v textu provedené analýzy lze zformulovat závěr, že transformace SDE zatím neskončila. Více jak deset let vývoje od komunistické strany k sociální demokracii se ukázalo jako příliš krátká doba na definitivní soud o novém ideovém zamotvení strany.

V této souvislosti lze velice skepticky hodnotit vyhlídky „modernistů“ v SDE na opětovné ovládnutí strany. Jejich pozice ve straně je nyní velice slabá. Pokud se Migašovu „radikálně-socialistickému“ křídlu podaří zvýšit voličské preference SDE a dosáhnout solidního volebního výsledku v parlamentních volbách 2002 (blíže k tomu se výsledkům z let 1992 a 1998), není pravděpodobné, že by došlo k změnám ve vedení strany. Jiná situace ovšem nastane ve chvíli, kdy SDE ve volbách výrazně neuspěje. Nespokojenost členské základny by potom zřejmě vyvolala změny na postu předsedy.³⁷ (Tím ovšem není řečeno, že by Migašovým nástupcem nutně musel být někdo z „modernistického“ křídla SDE.)

Co se týká třetí otázky – důvodů neúspěchu snahy SDE o hegemonizaci levé části stranického spektra – je možné rovněž provést srovnání s (v tomto směru úspěšnějšími) polskými a maďarskými postkomunisty. Hlavním protivníkem SDE v zápasu o levou polovinu stranického spektra se nestala (stejně jako v Polsku či Maďarsku) „historická“ sociáldemokratická strana (SDSS) či neokomunistický subjekt (dnešní „obnovená“ Komunistická strana Slovenska). Ty zůstaly trvale ve slovenských podmínkách téměř marginálními politickými formacemi. Skutečným konkurentem se ukázala strana vedená bývalým komunistou, vyloučeným ze strany po roce 1968, Vladimírem Mečiarom. Vznik jeho širokospektrálního HZDS v roce 1991 spadá shodou okolností právě do doby, kdy vrcholila první fáze transformace SDE. Přestože se to nedá přesně statisticky doložit, HZDS si při svém širokém ideovém záběru od pravého do levého středu dokázalo získat a udržet právě tu část elektorátu, která by se jinak pravděpodobně dříve nebo později přiklonila k SDE. Z tohoto hlediska lze zpětně výsledek parlamentních voleb v roce 1992 pro SDE hodnotit jako neúspěch, přestože to tak v dané chvíli nevypadalo. (SDE se v těchto volbách sice stala druhým nejsilnějším slovenským politickým subjektem se 14,7% hlasů, nicméně to byl současně maximální strop, který už nikdy v budoucnu nepřekročila. V parlamentních volbách 1994 získala v koalici s třemi menšími levicovými stranami 10,4% a v roce 1998 znovu 14,7% hlasů.)

Politický vývoj po roce 1992 pak SDE donutil k opakovanému uzavírání spojení s přírozenými protivníky z pravé části politického spektra proti HZDS. Navazujícím důsledkem tohoto schizofrenního stavu, se staly dlouhodobé propady voličské podpory strany (rok 1994,

znovu v roce 2000) ústící v ostré vnitrostranické konflikty. Jak maďarští, tak polští postkomunisté se ocitli v jiné situaci, která je k podobným nepřirozeným spojenectvím nenutí. Je přitom velice pravděpodobné, že pokud zůstane v čele HZDS Mečiar, udrží si HZDS i nadále podporu voličů na stávající úrovni.

SDE patrně v blízké budoucnosti nedokáže (bez ohledu na eventuelní změnu vedení strany) překročit v parlamentních volbách hranici 15%. Zůstane tak jen středně velkou politickou stranou, která pokud bude v opozici, nedokáže okolo sebe sdružit ostatní opoziční strany. Ve vládních koalicích si potom může nárokovat jedno nebo dvě důležitá ministerstva.³⁸ Zkušenost 90. let potvrzuje, že SDE není schopna hrát roli velké strany, jakou hrálo HZDS po celá 90. léta (nebo SDK v letech 1998–2000).

Poznámky:

1. K teorii pólů a polaritě viz Strmiska, M.: Pluralita, polarita a geneze nových středo a východoevropských systémů politických stran, In: Strmiska, M. (ed.): Postkomunistické stranické soustavy a politická pluralita, Brno 1999, s. 11–33. K vývoji maďarských a polských postkomunistů viz např. srovnání Kopeček, L.: Transformace středoevropských komunistických stran – polský a maďarský příklad, In: Středoevropské politické studie č. 2/2001 (<http://www.iips.cz/seps.htm>).
2. Viz Pravda 27. 11. 1989, s. 9.
3. Seznam viz Pravda 8. 12. 1989, s. 1.
4. Viz Pravda 18. 12. 1989, s. 3.
5. Viz Pravda 26. 2. 1990, s. 2.
6. Srov. Fiala, P. – Holzer, J. – Mareš, M. – Pšejja, P.: Komunismus v České republice, Brno 1999, s. 100–101.
7. Viz dokument „Kdo jsme a kam směřujeme“, In: Pravda 10. 5. 1990, s. 7.
8. Vedle toho se vynořilo před volbami několik dalších nových socialisticky orientovaných subjektů, které ovšem rovněž neuspěly.
9. K programovým dokumentům obou platforem viz Pravda 4. 9. 1990.
10. Pravda 28. 1. 1991, s. 1.
11. Tamtéž s. 2.
12. Viz Dokumenty prvního sjezdu SDE, leden 1992, s. 5.
13. Viz výzkumy Ústavu pro sociální analýzu UK: Aktuálně problémy slovenskej spoločnosti máj 1991, Bratislava 1991, s. 29; Slovensko – júl 1991, správa zo sociologického prieskumu, Bratislava 1991, s. 22.
14. Viz Rezoluce prvního sjezdu SDE – Za novou mezinárodní levicí: In: Dokumenty prvního sjezdu SDE, leden 1992, s. 41.
15. Volební program SDE 1992
16. Viz Dokumenty druhého sjezdu SDE, 1993, s. 13–16.
17. Tamtéž s. 34–60 a 76.
18. Viz Sme on-line 22. 1. 2000.
19. Zelení se na rozdíl od spolupráci s SDE od dvou ostatních levicových stran začali zajímat poměrně pozdě. Zatímco agráři i sociální demokraté s SDE vyjednávali poměrně dlouho, zelení se připojili až na jaře 1994.
20. Viz Pravda 25. 3. 1994, s. 2.
21. Viz Aktuálně problémy Slovenska – máj 1994, Správa zo sociologického výskumu, s. 46–49, rok vydání a místo neuvedeno. Dále viz Budování státu č. 8/1994, s. 18 a 19.
22. Viz Kopeček, L.: Radikální levice ve slovenské politice. Komunistická strana Slovenska a Sdružení dělníků Slovenska, In: Politologický časopis č. 4/2000, s. 450.

23. Viz Aktuálně problémy Slovenska – prelom 1995/96, Focus 1996, s. 50; Bútorová, Z.: Verejná mienka, In: Bútor, Martin (ed.): Slovensko 1996 – Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997, Bratislava 1997, s. 347.
24. Tamtéž s. 21.
25. Viz Aktuálně problémy Slovenska – prelom 1995/96, Focus 1996, s. 81.
26. Viz Mesežnikov, G.: Vnútropolitický vývoj a politická scéna, In: Bútor, Martin (ed.): Slovensko 1996 – Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997, Bratislava 1997, s. 31.
27. Mesežnikov, G.: Vnútropolitický vývoj a systém politických strán, In: Bútor, Martin/Ivanytyšyn, Martin (eds.): Slovensko 1997 – Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998, Bratislava 1998, s. 77.
28. Viz volební program SDE 1998 „Lepší život pro čestného a spravedlivého člověka“
29. Viz Mesežnikov, G.: Vnútropolitický vývoj a systém politických strán, In: Kollár, M.– Mesežnikov, G. (eds.): Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti, Bratislava 2000, s. 83.
30. Srovnání Leško, M.: Masky a tváře nové elity, Bratislava 2000, s. 80–88.
31. Viz výzkumy agentur Focus a ÚVVM při Statistickém úřadu SR, převzato z Bútorová, Z. – Gyarfášová, O – Velšic, M.: Verejná mienka, In: Kollár, M.– Mesežnikov, G. (eds.): Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti, Bratislava 2000, s. 295.
32. Viz Mesežnikov, G.: Vnútropolitický vývoj a systém politických strán, In: Kollár, M.– Mesežnikov, G. (eds.): Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti, Bratislava 2000, s. 86–87.
33. Viz Národní obroda on-line 10. 7. 2000.
34. Údaje zveřejněny v deníku Sme (1. 2. 2001) podle aktuálních údajů poskytnutých sekretariátem.
35. Viz srovnání Kopeček, L.: Transformace středoevropských komunistických stran – polský a maďarský příklad, In: Středoevropské politické studie č. 2/2001 (<http://www.iips.cz/seps.htm>).
36. Citováno podle Wiatr, J.: Socjaldemokracja wobec wyzwań XXI wieku, Warszawa 2000, s. 72.
37. V této souvislosti je nutné konstatovat, že úsilí předsedy Migaše o fúzi s dalšími levicovými politickými subjekty, k zvýšení preferencí SDE nepovede. Jak „historičtí“ slovenští sociální demokraté, tak Strana občanského porozumění, s nimiž v tomto smyslu probíhala od roku 1999 do jara 2001 jednání, jsou nyní z hlediska voličské podpory marginální politické subjekty. Případné spojení s nimi nyní trisítní situaci SDE ohledně voličských preferencí nevyřeší.
38. Srovnání Novák, M.: Systémy politických stran, Praha 1997, s. 145.

Summary:

The Slovak Party of Democratic Left and its Political Transformation

This text describes and analyses one of the most important political parties of the Slovak left – the Party of Democratic Left (SDE). SDE is a post-communist party that has been developed into a western-type of a social democratic party. SDE was established in the lap of the former ruling communist party after the 1989 revolution, thanks to the attempts of the young generation of „perestrojka“ intellectuals.

SDE was led by Peter Weiss from 1990 to 1996. Then he was replaced by Josef Migaš. SDE was an opposition parliament party from 1990 to 1994. In the elections of 1992, 14,7% voters preferred SDE. In 1992, a deputy of SDE Ján Lupták initiated a founding of the Slovak Worker's Front (ZRS). His aim was to defend worker's interests. In 1994, Lupták transformed an originally civic association into a political party. Between March and October 1994, SDE was a part of the government coalition and held the offices of the vice prime minister (Brigita Schmögnerová) as well as the Minister of Economy, Defence and Justice. The participation was seen as a betrayal of its natural supporters. ZRS with its populist program took over a part of

the SDL voters and won 13 of 150 mandates (7, 3% of the votes) in the parliamentary elections (in autumn 1994). Left coalition the Common Choice led by SDL was preferred by only 10,4% voters. (Until 1998, ZRS was an ally of Meciar's Movement for Democratic Slovakia in the government coalition.)

In the parliamentary elections 1998, SDL standing alone increased its share of the votes to 14,7% (23 seats). It has become a part of the grand government coalition since that time. SDL politicians hold the offices of the vice prime minister and Ministers of Finance, Defence, Education, Social Affairs and Agriculture. Party Chairman Migaš is a president of the Parliament. In December 1999, there appeared a new political party the Smer on a slovak political scene. The populist program of this party took over a part of SDL voters. (Smer's chairman Robert Fico is former vice chairman of SDL.) There has started the great political crisis inside SDL, which continues up to these days.